

УДК 316.454.4

Заяць Т.А.¹, Дяконенко О.І.²¹ д.е.н., проф., зав. відділу соціального капіталу Інституту демографії НАНУ² к.е.н., с.д., с.н.с. відділу соціального капіталу Інституту демографії НАНУ

ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ДОМІНАНТА РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Тривала виснажлива війна в Україні привносить нові виклики – ризик зниження згуртованості населення як фундаментальної основи резилієнтної якості життя населення. На жаль, зростання згуртованості в 2,4 рази, яке спостерігалось на початку повномасштабного вторгнення, уповільнилося, та вперше з 2013 р. показники індексу благодійності знизились після десятирічного зростання: у Світовому рейтингу благодійництва 2024 Україна поступилась другим рангом (2023 р.), посівши сьому сходинку [1; 2].

Згуртування українського суспільства має враховувати значну асиметрію інституційної довіри, загострення якої простежується у разючій різниці між довірою до оборонних інституцій (ЗСУ довіряють 93,5 % населення, ДСНС – 85,5, Нацгвардії – 79,0 %) та політичних структур і правосуддя (держапарату/чиновникам не довіряють 79 % населення, політичним партіям – 77, судам – 73 %) [3]. Такий інституційний розрив руйнує/порушує єдність спільних цінностей та істотно знижує здатність суспільства до колективної дії у цивільних реформах. Зокрема, населення країн з високим рівнем інституційної довіри швидше реагувало на карантинні вимоги та дотримувалось необхідних заходів під час пандемії COVID-19 [4]. І хоча загальні тенденції зниження міжособистісної довіри та довіри до влади притаманні багатьом суспільствам у воєнний і повоєнний періоди, необхідно своєчасно впроваджувати систему ідейно-політичних, організаційно-економічних, інформаційно-комунікаційних заходів задля попередження поширення серед населення відчуття недовіри та розколу. Серед заходів найбільш актуальними є: забезпечення місцевою владою та громадськими лідерами прозорості комунікації через електронні сервіси e-Data чи громадські обговорення/слухання; освітні та медіа програми з популяризації консолідуючих національних цінностей; формування культури довіри; системне навчання чиновників культури сервісу тощо.

Одним з основних дестабілізаторів соціальної згуртованості в умовах війни є дезінформація та інформаційна пропаганда російських спецслужб, які намагаються посилити зневіру українців у державі та інституціях, розколоти суспільство на групи і знизити почуття солідарності. З лютого 2022 р. російські спецслужби активізували спроби маніпуляції громадською думкою в Україні за допомогою дезінформації, хоча напередодні повномасштабного вторгнення в країні спостерігалось стабільне скорочення регіональних,

мовних та етнічних розбіжностей українського суспільства. Систематичний антиукраїнський і проросійський інформаційний тиск з використанням комплексу інструментів, методів впливу у медіа- і кіберпросторі (підміна фактів, апелювання до емоцій, мова ворожнечі) спричиняли нагнітання русофільських та українофобських настроїв, посилювали соціальну напругу і невдоволення.

Мінімізувати вплив російської пропаганди та інформаційних атак, які підривають ідентичність та цінності українського народу, соціальну згуртованість та довіру, можливо шляхом підвищення медіаграмотності населення (тренінги, освітні курси, програми), блокування російських пропагандистських телеканалів/сайтів/ботоферм, формування системи фактчекінгу, поширення центрів протидії дезінформації, а також розвитку міжнародного партнерства у боротьбі з російською пропагандою та кібератаками, оскільки дезінформаційна атака на Україну з боку російських пропагандистських каналів зростає і в інших держах світу, зокрема на Балканах, країнах Африки, Близькому Сході, Південно-східній Азії, Латинській Америці, де Росія у місцевих новинах позиціонує себе як протиколоніальна держава, представляючи Україну поруч з «колонізаторами» ЄС і США; задля швидкого спростування фейків доречно проводити інформаційні компанії у соціальних мережах та месенджерах, через які отримують інформацію 46,7 % респондентів.

В умовах війни створюється підґрунтя для посилення корупційних ризиків. У міжнародному рейтингу за Індексом сприйняття корупції 2024 р. Україні належить 35 балів зі 100, що свідчить про поширення таких проявів, як хабарництво, розкрадання державних коштів, кумівство на державній службі, тиск на журналістів та місцеве самоврядування [5]. В українських реаліях корупція є засобом уникнення бюрократичних процедур (а нерідко і можливості обійти закони), що збільшує витрати на ведення чи започаткування бізнесу, знижує привабливість країни для інвесторів, формує нерівність можливостей. Проведення активної антикорупційної політики сприятиме підвищенню резиліентності якості життя, зменшуючи масштаби соціальної нерівності та зневіру в спільних цінностях. Активне здійснення цієї політики протидіятиме такій потенційній загрозі, як формування соціальної згуртованості на засадах авторитаризму та примусу, що є ознакою диктаторських режимів з підпорядкуванням владі, прийняттям цінностей конформізму, утисками індивідуальної свободи, примусовою співпрацею. Така форма суперечить добровільності волевиявлення як основній умові формування соціальної згуртованості; почуття приналежності має формуватись на добровільній основі, на засадах рівності та поваги до прав людини і лише за цих умов спостерігатиметься продуктивний вплив згуртованості на резиліентність якості життя. Запобігти поширенню корупції

та стійкого антикорупційного ризику можуть: цифровізація та спрощення процедур, фінансова прозорість та підзвітність чиновників через розвиток офіційних електронних сервісів та активну діяльність антикорупційних органів; застосування зворотного зв'язку та механізму скарг, що злагоджено функціонує з механізмом стимулювання та захисту викривачів корупції; справедливе правосуддя та кримінальна відповідальність за корупційну діяльність; поширення антикорупційної культури через впровадження освітніх програм та підвищення правової свідомості громадян, насамперед державних службовців та молоді.

Основними напрямками протидії зниженню соціальної згуртованості у контексті впливу на резилієнтність якості життя населення є: економічна справедливість, яка досягається реалізацією прогресивного оподаткування, адресною соціальною допомогою, підтримкою фінансово бідних громад, боротьбою з тіньовою економікою; доступність соціальних послуг, насамперед для незахищених верств населення задля уникнення маргіналізації та зниження життєвого рівня як основних причин падіння соціальної згуртованості; заходи для налагодження/відновлення соціальних зв'язків між різними верствами населення, в т.ч. етнічними, регіональними, релігійними групами; соціальна єдність і толерантність, яка досягається через діалог (громадські слухання, круглі столи, форуми), спільні соціальні проекти, підтримку вразливих груп населення (ВПО, ветеранів, інвалідів); громадянська участь, яка здобуває розвиток через залучення громадських організацій, застосування електронних петицій, бюджетів участі тощо); інформаційна єдність і безпека, які досягаються за реалізації кампанії спільних цінностей, медіаграмотності, розвитку цифрових платформ взаємодіювання (чат-боти, платформи для обміну інформацією).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Індекс добробуту українців в умовах війни 2024 *Social Initiative YOUkraine*. URL: <https://youkraina.com.ua> (дата звернення: 03.10.2025).
2. World Giving Index 2025: Most Charitable Countries / *World Population Review*. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-charitable-countries> (дата звернення: 05.10.2025).
3. Довіра до інститутів, лютий–березень 2025 / *Центр Разумкова*. URL: razumkov.org.ua (дата звернення: 01.10.2025).
4. Han Q., Zheng B., Cristea M., *et al.* Trust in government regarding COVID-19 and its associations with preventive health behaviour and prosocial behaviour during the pandemic: a cross-sectional and longitudinal study. *Psychological Medicine*. 2023. Vol. 53(1), P. 149-159. doi:10.1017/S0033291721001306
5. Corruption Perceptions Index 2025 / *Transparency International*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/en> (дата звернення: 02.10.2025).